

Ilona Audere

**RĪGAS VĀCU TEĀTRA AKTIERIS ALEKSANDRS DEIBNERS
(ALEXANDER DEUBNER) UN VIŅA DZIMTA**

**ACTOR OF THE GERMAN CITY THEATRE IN RIGA –
ALEXANDER DEUBNER AND HIS FAMILY**

<https://doi.org/10.55877/kkmp.2022.58>

Abstract

The research stage prior to historic building restoration more often comes with essential discoveries in the field of construction and the history of interior design, however, occasionally more fragile historical evidence, such as photographs and documents, are found. This is the case of the Deubner's House, located at Skārņu Street 6 in Riga. Many family's historical documents covering the period from the middle of the 19th century to 1940 were found during the restoration work undertaken on the Deubner's House in the 1980s. In 2020, these historical documents were handed over to researchers. They revealed a great deal of unknown about the German City Theatre actor Alexander Deubner, who was once famous all over the world and now has been forgotten. Riga St. Peter's Church records made it possible to unearth the details of the branch of the Deubner's family tree. While, the Deubner's family archive materials that were accidentally discovered during the restoration, as well as the information published in periodicals and provided by museums allowed outlining particular aspects of Alexander Deubner's creative work and life. Whereas, his family correspondence revealed some exciting facts about daily life of Rigans and dwellers of other European cities.

Keywords: *German City Theatre in Riga, Alexander Deubner, newly discovered materials.*

Deibner (*Deubner*) dzimta

Kādreizējā Rīgas Vācu teātra darbība interesējusi daudzus Latvijas pētniekus. Arhitekti, mākslas vēsturnieki, literatūrzinātnieki un teātra vēsturnieki virknē publikāciju un referātu aplūkojuši gan šā teātra darbības vietu, gan iestudējumu vēsturi. Kā jaunākais minams autoru kolektīva izdevums: Briedis, R., Gailīte, Z., Goldmanis, J., Grigoroviča, Z., Grudule, M., Ulberte, L. "Cilvēki un notikumi latviešu zemēs no ledus aiziešanas līdz Latvijas valstij" (2018). Tomēr Rīgas Vācu teātra vēsturē vēl ir neizzinātais, aizmirstais vai noklusētais.

Nepelnīti no teātra vēstures izdzisis atmiņa par mūsu vietējo zvaigzni, savulaik populāro Kristus lomas atveidotāju – spriežot pēc pieejamās informācijas, kādreiz plašā pasaulē īpaši slaveno, bet nu pilnīgi aizmirsto Rīgas vācu teātra aktieri Aleksandru Deibneru (*Alexander Wilhelm Jacobus Deubner*), dzimušu Rīgā, 1872. gada 13. maijā. Dzimtas uzvārds gan ir pilsētas vēsturē spilgti ierakstīts, jo salīdzinoši daudz varam izlasīt par kādreizējo grāmatu izdevēja un tirgotāja Johana Jakoba Deibnera (*Johann Jacob Deubner*) firmu, par Deibneru līniju Rīgas rātē, par dzimtas nopelniem tirdzniecībā, mašīnbūvē, kuģniecībā, farmācijā, medicīnā, konditorejā, arī izglītības sistēmā. Rīgā dzimušo Deibneru darbībā svarīgas, noturīgas saiknes bijušas ar Igauniju, Krieviju, Ukrainu, Vāciju, Angliju, Franciju un Ameriku. No slavenās dzimtas cēlies arī minētais aktieris. Rīgas Sv. Pētera baznīcas draudžu grāmatas¹ ļauj izsekot aktiera Deibnera ciltskoku. Viņa tiešā radniecības līnija vairākās paaudzēs saistīta ar amatniecību – gan Aleksandra vectēvs Andreass Eberhards Deibners, gan vecvectēvs Eberhards Deibners bijuši Rīgas galdnieki, tēvs Andreass Gothards Deibners bijis litogrāfs, bet tēva brālis – maiznieks. Kā ziņots presē, aktieris 1937. gadā iestājies pret Deibneru nama nojaukšanu Kalķu un Monētu ielas stūrī, norādot, ka ēka 150 gadus bijusi dzimtas īpašums, kurā līdz 1887. gadam atradusies Vecrīgā iecienīta Deibneru beķereja [Nachrichten 05.06.1937.], [Rigasche Rundschau]. Aleksandrs izvēlējies pavisam citu darbības jomu. Aktiera pēdējā zināmā dzīvesvieta Rīgā bijusi Skārņu ielas 6. nama 4. dzīvoklī².

¹ Rīgas Sv. Pētera baznīcas vācu draudzes grāmatās [<https://raduraksti.arhivi.lv/draudzes/St.Petri>] atrodama aktiera Aleksandra Deibnera ciltskoka pamatlīnija: tēvs litogrāfs Andreass Gothards Deibners (*Andreas Gotchard*, 1822–1900) salaulājies 1866. gadā ar Malvīni Karolīnu Ārendi (*Malwine Caroline Arendt*, 1844–1917) – abi dzimuši Rīgā, taču Malvīnes dzimta nāk no Pērnavas. Viņu dēlam Aleksandram ir brāļi – Eduards Andreass Rupertus (*Eduard Andreas Rupertus*, 1868–?); Andreass Jakobs Gothards (*Andreas Jacob Gotchard*, 1869–?); Hermanis Arvīds (*Herman Arwied*, 1870–1928), Karls Arnolds Edmunds (*Carl Arnold Edmund*, 1874–?). Vectēvs galdnieks Andreass Eberhards Deibners (*Andreas Eberchard Deubner*, 1783–1844) salaulājies 1818. gadā ar Kristīni Amālijū, dz. Tau (*Christine Amalia Thau*, 1791–1859). Vecvectēvs galdnieks Eberhards Deibners (1748–1785) salaulājies 1778. gadā ar Elizabeti Magdalēnu, dz. fon der Heidi (*Elisabeth Magdelehne Heyde*, 1749–1826).

² Oficiālos iesniegumos A. Deibners norādījis savu dzīvesvietas adresi.

Kā norāda saglabājušās ģimenes vēstules, šis nams senāk piederējis Aleksandra vecākiem.¹

Vēsturisku ēku pirmsrestaurācijas izpēte biežāk sniedz svarīgus atradumus būvniecības un interjeru vēstures jomā, bet dažkārt tiek atrastas divainā kārtā saglabājušās trauslāka materiāla liecības – fotogrāfijas un rakstiskie materiāli, kā tas noticis Deibneru namā, kur 20. gs. 80. gadu restaurācijas laikā atklājās krietns lietu daudzums no ģimenes rakstiskā arhīva, aptverot laika posmu no 19. gadsimta vidus līdz 1940. gadam. Diemžēl daļa vēstuļu ir bez datumiem. Minētais atradums, pieejamā informācija periodikā un muzeju krājumos, ļāva nedaudz ieskicēt atsevišķas aktiera Aleksandra Deibnera radošā darba un dzīves līnijas, kā arī ģimenes korespondence atklājusi interesantas detaļas no rīdzinieku un arī citu Eiropas pilsētnieku dzīves.

Aleksandra Deibnera radošā darbība

Pirmās periodikā lasāmās atsauksmes par jauno, iespaidīgo, emocionālo mīlnieku un varoņu lomu atveidotāju Aleksandru Deibneru rodamas 19. gs. 90. gadu sākumā. Uz skatuves aktieris uzkāpis 1889. gada 21. oktobrī, būdams septiņpadsmit gadus vecs. Rīgas Vācu teātra 1892. gada ziņu apskatā kā spilgta novitāte nodēvēts bijušā Rīgas aktiera Oto Bišera (*Otto Bischer*) lugas “Sliktā sēkla” (*Schlimme Saat*) uzvedums, kurā par īpaši spilgtu tēlojumu slavēts jaunais Deibners, pieminot, ka viņš izpelnījies atzinību viesizrādēs Vilandē (toreiz – *Fellin*), kā arī nākamā gadā spēlē Līnburgas teātra trupā [Düna Zeitung 04.09.1892.].

Jāatzīmē, ka 19. gs. beigās Rīgas teātru dzīvē nozīmīgs ir arī minētais Oto Bišers², kura ievērojamās biogrāfijas lappuses saistāmas ar galvenajām lomām viņa paša un citu autoru dramatiskajos darbos. Rīgas trupā Bišers darbojies divus gadus (1880–1882), uzstājies arī kā lektors un publicējis rakstus par teātra mākslas amata noslēpumiem un izciliem dramaturgiem, bijis publikas mīlulis [Rigasche Zeitung 22.11.1880.; 19.12.1881.]. Pēc 1882. gada ugunsgrēka, kad Rīgas Vācu teātris tiek slēgts uz vairākiem gadiem, Oto Bišers rakstījis lugas, turpinot spēlēt dažādas lomas, sevišķi komiskās. Ne velti viņš pats sacerējis virkni komēdiju. Viņš darbojies Leipciģā, Berlīnes Lesinga teātrī un citur, viņa lugas uzvestas visā Vācijā, dažas tulkošanas angļiski. Rīgā viņš atgriezies daudzkārt, tur Oto Bišers atradis arī savu sievu

¹ Ēkas uzcelšanas laiks ir neskaidrs. Valsts aizsargājamo Vecrīgas arhitektūras kultūras pieminekļu sarakstā tā minēta ar aizsardzības numuru 654. Nams ir vairākkārt pārbūvēts, sākotnējais veidols varētu būt tapis 15. gs. Tas rekonstruēts 1763., 1983. un 2014. gadā. Atrastās rakstiskās un fotoliecības ir samērā sliktā tehniskā stāvoklī, tomēr daļu no tekstiem izdevies izlasīt. Iegūtā informācija bijusi noderīga šā raksta tapšanā, kā arī stimulējusi pievērsties Deibneru dzimtas vēstures pētniecībai.

² Aktieris viņa darbības laikā visās recenzijās ir minēts kā Oto Bišers (*Otto Bischer*). – [“Rigasche Zeitung” 19.12.1881.; 22.11.1880.; “Duna Zeitung” 11.04.1992. u. c.], tādēļ arī autore izvēlas tieši šādu vārda atveidi.

Annun Matildi Tausoni (*Anna Mathilde Tauson*), par ko liecina viņu uzsaukšana Reformātu baznīcā 1882. gada oktobrī [Rigische Stadtblätter 21.10.1882.]. Āgenskalna Vasaras teātrī 19. gs. 80.–90. gados ar panākumiem izrādīta virkne Bišera sacerētu lugu ar viņa piedalīšanos lomās.¹ Iespējams, ka Rīgas viesizrāžu laikā Bišers iepazinies ar jauno Deibneru, redzējis viņu savu lugu lomās, palīdzējis jaunajam aktierim atrast ceļu uz daudzām pasaules skatuvēm. Līdzas jau minētajai Līneburgai un Vilandai, Deibners savu aktiera talantu apliecinājis daudzos citos ārvalstu teātros, to vidū Dortmundē, Elbingā, Breslavā, Brēmenē, Grācā, Pēterburgā, Prāgā, arī ASV, Brazīlijā. 1906. gadā Aleksandrs Deibners devies divu gadu turnejā pa Ameriku, kur dažādos uzvedumos ar panākumiem tēlojis Jēzu

1. attēls. A. Deibners Kristus lomā Grācā 1902. No "*Riga am Sonntag*" 27.10.1929.

Kristu. Pirms tam šajā lomā viņš bija izpelnījies plašu atzinību Eiropas teātros (1. att.). Ņujorkā viņš ieradies ar kuģi "*Zeeland*" no Antverpenes, 1910. gadā uz turieni Aleksandrs devies ar kuģi "*George Washington*". Pasažieru sarakstā viņš minēts kā mākslinieks un norādīts, ka nav precējies. Zīmīgi šajā sarakstā uzrādīts, ka viņš dodas pie 1852. gadā Berlīnē dzimušā Emila Hanemana (*Emil Hannemann*) – slavenā Vācijas un Austrijas teātru direktora un aktiera, kurš droši vien ir iesaistījis Deibneru Amerikas izrādēs [www.ancestry.com/Deubner]. Pieminot Ameriku, aktieris tur devies arī 1917. gadā, taču politisko notikumu dēļ ir bijis spiests atgriezties Rīgā. Presē, diemžēl, netiek dziļi analizēts viņa aktieriskais sniegums, varam vien izsekot plašajam lomam spektram. Nomainīdams valstis un teātrus, Deibners spēlējis komēdijās, dziesmuspēlēs, mūziklos un citu žanru lugās. Jāatzīmē, ka Aleksandrs Deibners spējis iejusties arī citos Bībeles tēlos. Tā Nobela prēmijas laureāta Paula Heizes (*Paul Heyse*) drāmā "*Marija fon Magdala*" viņš tēlojis farizeju Flāviju, citreiz – Ponciju Pilātu². Pieminētajā Heizes lugā Kristus kā figūra uz skatuves neparādās, bet svarīga ir Jēzus balss

¹ Pirmos darbus Oto Bišers (Štrālzundē, 1852; Švarcvaldē 1905) mēdzis parakstīt ar pseidonīmu *Ernst Connemb*. Populārākie izrādītie darbi: "Ak, šis paps" (*O, dieser Papa*); "Strēlnieku svētki" (*Das Schutzenfest*); "Veiklais zēns" (*Flothe Bursche*); "Karš miera laikā" (*Krieg im Frieden*) u. c.

² Pauls Johans Ludvigs fon Heize (Berlīne, 1830; Minhene, 1914) saņēmis Nobela prēmiju literatūrā par ideālisma caurausto, augsto meistarību. Drāma "*Maria von Magdala*" (5 cēlienos) sarakstīta 1899. gadā, uzvesta daudzos pasaules teātros, tostarp Rīgā.

(bieži – Deibners), no aizskatuves risinot dialogus ar lugas personāžiem. Spilgtāko aktiera lomū rindā noteikti ievietojams viņa atveidotais ideālists Dons Alonso romantiskajā muzikālajā izrādē “*Preciosa*”¹, kas uzvesta 1897. gadā vasarā Minsteres Jaunajā teātrī. Šajā pašā gadā Deibners spēlējis galveno (Faona) lomū Brno (toreiz – *Brünn*) teātrī F. Grilparcera (*Franz Grillparzer*) izrādē “*Sapfo*”². Tā ir traģiska mīlnieka loma mīlas trijstūrī, ko veido antīkās dzejnieces Sapfo neatbildētās kvēlās jūtas pret jaunekli Faonu, kurš mīl meiteni Melitu. Kā liecina Skārņu ielas namā atrastā afīša, Brno teātris ar šo izrādi un Deibneru kā Faonu 1903. gadā viesojies Augsburgas teātrī. Saistībā ar šīm izrādēm minams tolaik Brno teātra rumāņu režisors Mihaels Isailovičs (*Mihael Isailovich*, 1868–?), kura darbība cieši saistīta ne tikai ar Aleksandra Deibnera radošajām gaitām, jo Isailovičs, veidojot uzvedumus dažādos Eiropas un ASV teātros, ņēmis līdz arī savu talantīgo aktieri, bet režisora biogrāfijā svarīga vieta ir arī viņa aktiera darbam Liepājas Pilsētas teātrī 19. gs. 80. gadu beigās.³ Aleksandra Deibnera mīļākā loma, kuru viņš ir nospēlējis piecdesmit reīzu visdažādākajos teātros, ir Ferdinands F. Šillera drāmā “*Viltus un mīla (?)*” (*Kabale und Liebe*, 1783). Rīgas Vācu teātris to pirmoreiz uzvedis jau 1785. gadā, un joprojām šī luga ir daudzu teātru repertuāros. Tātad Deibners tajā arvien ir bijis traģiskas mīlas apvīts tēls, kurš lugas beigās dodas nāvē. Aktierim ir bijis saistošs plašs emociju spektrs. Gadsimtu mijas teātros bieži tiek uzvesti farsī un komēdijas. Tā Berlīnē 1898. gadā Deibners tiek pie ķelnera Leopolda Brandmeijera lomas divu autoru – Oskara Blūmentāla (*Oscar Blumenthal*, 1852–1917) un Gustava Kadelburga (*Gustav Kadelburg*, 1851–1925) dziesmu spēlē “*Baltajā zirgā*” (*In weissen Rössl*, 1898). No 1917. gada līdz pat savas karjeras beigām Aleksandrs Deibners ir bijis viens no vadošajiem aktieriem Rīgas Vācu teātrī, pēc ziņām presē ir izsekojams ne tikai viņa lomām, bet varam gūt ieskatu arī teātra repertuārā un aktieru trupās sastāvā. Ņemot vērā, ka mūsu latviešu aktieri mācījušies no vecākā – Vācu teātra, kas darbojās Rīgā jau no 1782. gada,⁴ kā arī daļa no lugām bijušas abu teātru repertuāros, Rīgas Vācu teātrim ir nozīmīga loma Latvijas teātra mākslas attīstībā. Atgriežoties Rīgā, Aleksandrs Deibners sadarbojies ar ilggadējo Vācu teātra aktieri un direktoru Karlu Georgu Kuetē (*Carl Georg Couété*, 1886–1954), kura nopelnus kultūrā atzinusi arī Latvijas valsts, 1938. gadā apbalvojot viņu ar Atzinības Krustu. Tieši Kuetē, kurš uz Rīgas Vācu teātra skatuves ir bijis

¹ Libreta autors Pius Aleksandrs Volfs (*Wolf*, 1782–1828), komponists Karls Maria Frīdrihs Ernsts fon Vēbers (*Weber*, 1786–1826), sacerēta 1820. gadā.

² Francs Grilparcers (*Franz Grillparzer*, 1791–1872) traģēdiju “*Sapfo*” sacerējis 1818. gadā.

³ Isailovičs par aktieri mācījies Grācā, debitējis 1886. gadā Litomerices teātrī (Čehijā), no 1889. gada jau bijis režisors Insbrukā, Prāgā, u. c. [Danielczyk 2005: 909; Grange 2001].

⁴ Vācu teātri dibinājis barons fon Fitinghofs (*Otto von Viethinghof*) Lielajā Ķēniņu ielā (zināms kā Vāgnera nams). Tas atklāts ar G. E. Lesinga (*Lessing*) traģēdiju “*Emīlija Galoti*” 1782. gada 15. septembrī [Hausmanis 2011].

no 1907. gada, ieviesis regulārus brīvdabas uzvedumus gan Rīgā, gan Siguldā un citās Latvijas vietās (franču izcelsmes *Couété* dzimta parādās Rīgas Sv. Pētera draudžu grāmatās pēc Napoleona kara). 1918. gadā Kuetē nomainījies iepriekšējo teātra vadītāju Maksis Šolcu (*Max Scholtz*), kurš ticis uzaicināts vadīt teātri Silēzijā, bet turpinājis piedalīties Rīgas Vācu teātra izrādēs, būdams arī aktieris. Šajā laikā aktīvi darbojies teātra režisors Oto Garijs (*Otto Gary*), kurš savos iestudējumos arī pats tēlojis pa kādai lomai. 1918. gadā Garija režijā iestudēts Blūmentāla un Kadelburga sacerētais fars "Lielpilsētas prieki" (*Grossstadtlust*, 1891), par kuru teikts, ka īpaši labs bija Aleksandrs Deibneta *kungs inženiera Fleminga lomā* [Rigasche Zeitung 07.02.1918]. Šajā laikā sagatavots arī viesizrāžu repertuārs turnejai pa Baltijas reģionu. Svarīga loma tikusi ierādīta komēdijām un farsiem, iespējams, ka pasaules dramatiskajos kara un revolūcijas notikumos cietušajiem cilvēku prātiem un sirdīm šis žanrs sniedzis zināmu relaksāciju. Vispirms Oto Garija iestudētais austriešu brāļu Franča un Paula fon Šentānu (*Franz von Schönthan*, 1849–1913; *Paul von Schönthan*, 1853–1905). 1883. gadā sacerētais fars "Sabīniešu nolaupišana" (*Der Raub der Sabinerinnen*). Tas ir jautrs stāsts, kurā savīta romiešu leģenda ar farsā darbojošos Vācijas mazpilsētas studentu, kurš sarakstījis par to lugu, ko iestudē, rodoties komiskām situācijām. Šis sacerējums bija ieguvis ļoti lielu popularitāti Eiropas teātros jau kopš tā pirmā iestudējuma Ščecinas teātrī 1884. gadā. Aleksandram Deibneram iedalīta doktora Neimeistara loma, Maksim Šolcam – Karla Grosa loma. Interesanti, ka uz turnejas izrāžu afišām norādīts ne tikai cēlienu skaits, bet arī lugas darbības vieta un laiks, kā arī izrādes beigu laiks un garākas pauzes starp cēlieniem (kafejnīcai? – I. A.). Viesizrāžu sarakstā iekļauta arī jau minētā dziesmuspēle "Baltajā zirgā", kur Dreibners savā viesmīļa lomā atkal tēlo kopā ar Maksi Šolcu (fabrikants Gizeke). Saraksts nebūtu pilnīgs, ja tajā nebūtu kādas tolaik populārā Hermaņa Zūdermaņa (*Sudermann*, 1857–1928) lugas. Izvēlētas "Jāņu ugunis" (*Johannisfeuer*, 1900) un "Vienu vecāku bērni" (*Geschwister*, 1888). Arī šajās izrādēs Deibners spēlējis kopā ar Maksi Šolcu, Oto Garija brāli Viktoru Gariju, Džeimsu Osē (*James Ohsé*), Bernhardu fon Holanderu (*Bernhard Hollander*), Aleksu Nebokati (*Alex Nebocat*), Irēni Heigeli (*Irene Heugel*) un citiem Rīgas Vācu teātra trupas aktieriem. Mūžīgais mīlas trijstūris, lokālu darbības vietu atveide – Lietuvas muiža, kristīgu un pagānisku simbolu savienošana patīk Baltijas skatītājam (un ne tikai, jo šīs pašas lugas ar panākumiem tiek izrādītas vācu teātros Milvoki un Čikāgā). Aleksandrs Deibners "Jāņu ugunīs" tēlojis muižas īpašnieka brāļadēlu Georgu fon Hartvigu, protams, tā atkal ir milētāja loma. Komēdiju klāstā izraudzīta arī Franča Arnolda (*Franz Arnold*, 1878–1960) un Ernsta Baha (*Ernst Bach*, 1876–1929) 1913. gadā sacerētā trīscēlienu luga "Spāņu muša" (*Die spanische Fliege*). Tajā rātskungs (Deibners) nokļūst komiskās situācijās ar dejotāju, kuras iesauka ir "spāņu muša". Šā iestudējuma režisors bijis Maksis Šolcs, kas arī pats, tāpat kā režisors Garijs, piedalījies lugā kā aktieris. 1919. gada 29. septembrī

2. attēls. A. Deibners
Vācu teātra jaunatklāšanā
1917. gada 29. septembrī.

noticis oficiāls Rīgas Vācu teātra atvadu vakars, lai ēkā turpmāk dotu vietu Latvijas Operai. Šim notikumam, kas nosaukts “Klasiskais vakars” zīmīgi izraudzīta Ludviga Tīka (*Ludwig Tieck*, 1773–1853) drāma “Šķiršanās” (*Der Abschied*, 1792) un J. V. fon Gētes viencēliens “Vienu vecāku bērni” (*Die Geschwister*, 1776). Abās lugās, protams, galvenajās lomās ir Aleksandrs Deibners [Rigische Rundschau 30.09.1919]. Deibneru dzimtas materiālos atrodams Aleksandra Deibnera foto no šā vakara (2. att.). Jau izraudzītie darbi atspoguļojuši smago emocionālo noskaņu – Rīgas teātri bijuši kā mūsu pilsētas, kopīgās dzimtenes, auklējumi – “brāļi”, bet nu vienam pienācis laiks doties projām no paša dibinātas un celtas ēkas, nenovērtējot un neredzot aizejošā brāļa devumu Latvijas kultūrai. Ludvigam Tīkam bija deviņpadsmit gadu, kad viņš sarakstīja traģēdiju, kuras konfliktu veido cilvēka nespēja just un redzēt savu līdzcilvēku,

nespēja mīlēt. Galveno varoni – jaunu sievieti – viņas vīrs uzskata par “interjera mēbeli”, kas vērojama komplektā ar klavierēm, ko viņa spēlē. Gētes viencēlienā psiholoģiski piesātināts “brāļa un māsas” mīlestības stāsts. Vilhelms un Marianna patiesībā ir vīrs un sieva, viņi nav asinsradnieki, bet paši sevi par tādiem uzskata, jo īstenībā Vilhelms Mariannā mīl viņas mirušo māti Šarloti, kas pirms nāves paguvusi savam mīļotajam izprecināt savu meitu. Varam simboliski pielīdzināt šo epizodi notikumiem teātru dzīvē – Rīgas Vācu teātris pirms “nāves” paguvjis sniegt tik daudz meistarības latviešu teātra aktieriem amata noslēpumos. Kopumā laiks no 1917. gada, kad pēc ilgākas Vācu teātra iepriekšējās slēgšanas kara dēļ tas ticis atkal atvērts, līdz pat 1922. gadam, kad Aleksandrs Deibners nospēlējis savu pēdējo nopietno lomu, ir bijis viņa karjerai radoši ļoti ražīgs, spēlējot dzimtajā Rīgā, teātrī, kurā viņš izauga par pasaules aktieri. Par svarīgu izrāžu vietu vasaras sezonās joprojām bijušas jau agrāk Vācu teātra iemīļotās Āgenskalna un Vērmaņparka skatuves, arī Mežaparka estrāde. Tā vairākkārt viņš priecējis skatītājus ar savām jau klasiskajām lomām – Heizes “Marijā fon Magdalā” un jau minētajās Zūdermaņa lugās. Daudzas reizes viņš atgādinājis par savu meistarību paša iemīļotajās lomās – Faons (Grilparcera “Sapfo”), Ferdinands (Šillers “Viltus un mīla”) un Mortimers (Šillera “Marija Stjuarte”), protams, arī neskaitāmas reizes spēlējis populārajās dziesmuspēlēs un farsos. 20. gs. 20. gadu presē

vairākkārt lasāms, ka Deibners nereti bijis viesis sabiedriskos pasākumos organizācijās, arī skolās, kur uzstājies ar dzejas lasījumiem. Kāpēc viņš beidzis savas aktiera gaitas 50 gadu vecumā? Par to trūkst ziņu, taču zīmīgi, ka savu karjeru Deibners noslēdzis ar to pašu ampluā, ar ko viņš sāka, – pēdējā loma atkal bijusi milnieks, jaunais princis Karls Heinrihs Vilhelma Meijera-Ferstera (*Wilhelm Meyer-Förster*)¹ 1901. gadā sacerētajā lugā “Vecheidelberga” (*Alt-Heidelberg*). Meijera populārākais dramaturģijas darbs bijis visvairāk uzvestais iestudējums 20. gs. pirmās puses vācu teātros. Kā atzīmē Latvijas prese [Rigasche Rundschau 12.05.1932.], piecdesmitgadīgais aktieris juties, pēc paša vārdiem, *kā sešpadsmitgadīgs, kaut pašam jau mazbērni*. Lugā princis ir jauns students, kas četrus mēnešus iekļūvis Heidelbergas studentu vidū un viņu fiktīvajā korporācijā, tur iemīlējies vienkāršu viesmīli, bet kārtu nesaskaņas dēļ mīlestības stāsts beidzas nelaimīgi, ar šķiršanos. Karlam Heinriham jāatgriežas pie sava tēva. Pēc šīs spožās lomas uz laiku presē apklusušas ziņas par aktieri Deibneru, bet varam gan lasīt 1929. gadā viņa skatuves 40 gadu jubilejai veltītus rakstus [Rigasche Rundschau 22.10.1929.; Jaunākās Ziņas 27.10.1929.; Riga am Sonntag], bet 1939. gadā un 1942. gadā pieminētas aktiera skatuves un dzīves jubilejas [Rigasche Rundschau 26.10.1939.; Rigasche Post 29.10.1939.; Tēvija 15.05.1942.; Deutsche Zeitung im Ostland 27.06.1942.]. Kā lasāms Deibneru dzimtas atrastajos dokumentos, 1940. gada aprīlī Latvijas pilsonis Aleksandrs Deibners lūdzis Sabiedrisko lietu ministriju izskatīt jautājumu par nesaņemto algu no likvidētās Vācu teātra biedrības. Tātad viņš kādā amatā ir darbojies līdz biedrības likvidēšanai. Presē minēts viņa vārds sadzīviski kuriozos notikumos – tā 1924. gada 5. augustā “Policijas Vēstnesis” ziņo, ka Aleksandrs Deibners Rīgas stacijā izlēcis no ejoša vilciena un salauzis kāju. 1937. gadā 4. marta “Rīts” informē, ka sastādīts protokols Aleksandram Deibneram par miertiesas telpā ievestu suni, kurš skaļi rējis (nav minēts jautājums, kādēļ tur aktieris ieradies, bet šajā gadā viņš, kā jau iepriekš vēstīts, raizējies par dzimtas nama nojaukšanu Kaļķu un Monētu ielu stūrī). Savukārt “Tēvijā” 1941. gada 16. jūlijā aprakstīts arī kāds Deibnera un viņa dēla varoņdarbs, izglābjot no degšanas kaimiņu namu Skārņu ielā. Pēc 1942. gada prese par slaveno aktieri klusē. Atrasto dokumentu klāstā jaunākā liecība par viņu ir 1944. gada 21. novembrī atsūtītā policijas pavēle par uzliktu sodu Rīgā, Skārņu ielā 6–2, dzīvojušajam Aleksandram Deibneram, kas līdz 20. novembra plkst. 8:30 nav notīrījis nakti uzkritušo sniegu no ietves pie savas mājas, kā to policijai paziņojis kāds Eduards Kregs. Sods toreiz bijis bargs – 7 reihsmarkas un trīs dienu arests.

¹ *Wilhelm Meyer Förster* (1862. g. Hannoverē – 1934. g. Heringsdorfā). Luga “*Alt-Heidelberg*” 20. gs. pirmajā pusē bijusi visvairāk izrādītā luga vācu teātros, tulkota arī angļiski, daudzkārt adaptēta kino un 1924. gadā ungāru izcelsmes ASV komponists un pianists Sigismunds Rombergs (1887–1951) sarakstījis opereti “*The Student Prince*” [Everett, William 2007].

Deibneru dzimtas korespondence

Pārlasot saglabājušos, Skārņu ielas 6 namā atrasto korespondenci, redzams, ka visvairāk ir mātes un bērnu (Aleksandra, brāļu, vedeklu) sarakste. Vēstules aptver vairākus gadu desmitus. Tās ļauj izceļot pa aktiera uzturēšanās vietām. Pārsvārā tām ir sadzīvīks raksturs, interese un rūpes par ģimenes locekļiem, bet vietām ir skaroti arī teātra dzīves notikumi. Ieskatīsimies dažās no tām. 1907. gadā aktieris raksta mātei no Strasburgas, ka nupat bijis Berlīnē, kur svinēts "Jautrās atraitnes" 50. uzvedums, stāsta, ka viņas mazdēls Aleksis, ko māte vēl nav redzējusi, ir gudrs, visiem patīk. (Tātad aktiera dēls piedzimis laikā, kad tēvs darbojies teātros ārpus Rīgas.) Mātei tiek uzskaitīts, kādas drēbes nopirktas mazajam Aleksim (kurpes, zeķes, uzvalks), lai varētu piedalīties iepriekš minētajās teātra svinībās Berlīnē. Citā korespondencē no Berlīnes, Fridriha ielas 218/3, atrodama ziņa par vācu un krievu ceļošanas pasu nepieciešamību Aleksandram junioram, kuru paredzēts sūtīt uz Rīgu pie mātes, lai mācītos (3. att.). Kā norāda juniora 1908. gada 22. decembra vēstule tēvam, viņš sekmīgi mācījies Rīgas ģimnāzijā, sūta savu atzīmju sarakstu (ļoti sekmīgu), pateicas

3. attēls. Aleksandra vēstules lapa mātei no Berlīnes 1907. g.

par atsūtītajām 100 markām un informē par jaunāko – 1909. gadā sāks ierīkot kanalizāciju starp Daugavu un pilsētas kanālu, viņu mājai tad būs kanalizācija. Tās vēstules, kurām ir saglabājušās aplokšnes, liecina par aktiera ilgāku uzturēšanos arī Elblongā (vācu – *Elbing*) Polijā, Insterburgā (tag. Čerņahovska Kaļiņingradas apg.), Maskavā, Pēterburgā... Kā lasāms vēstulēs, Aleksandra Deibnera vecākie brāļi Andrejs un Hermanis (Hermaņa sieva Emīlija Henriete, dzimusi *Meybaum*, un dēli Arveds Hugo un Kristians Valters Hermanis) dzīvojuši ar savām ģimenēm Maskavā, bet aktiera brālis Karls ar sievu Šarloti (*Lotchen*) un meitu Dženiju dzīvojis Pēterburgā. Māte Malvīne saglabājusi visu bērnu, arī vedeklu, vēstules. Nereti tajās pieminēts arī Aleksandrs, kurš kādu laiku dzīvojis vai viesojies viņas mājā.

Korespondence parāda ļoti ciešās Deibneru ģimeniskās saites. Aktiera tēvam litogrāfam Andreasam Gothardam piederējusi darbnīca, un varētu būt, ka vecāku mājā, Lielajā Monētu ielā, savu beķereju ap 19. gs. vidu atvēris arī tēva Andreasa brālis Aleksandrs. Pasekojot, kāpēc brāļiem nav no tēva mantota galdnieka amata un katram ir cita nodarbošanās, secināms, ka liela loma bijusi konkrētiem apstākļiem. Brāļu vectēvam, viņu mātes tēvam, Jelgavas (toreiz *Mittau*) beķermeistaram Johanam Frīdriham Tau (*Thau*, 1746–1820) divi dēli mantojuši beķera amatu, taču tālākajā paaudzē nebija amata pēctecības, jo potenciālie beķeri nomiruši jau agrā bērnībā. Tā beķera Deibnera mātes brāļa – beķermeistara Ernsta Andreasa Tau (1794–1842) ģimenē miruši visi vienpadsmit bērni, no kuriem vecākais sasniedzis vien septiņu gadu vecumu. Amatu nācies mantot kādam no māsas dēliem. Kaut arī litogrāfu un grāmatizdevēju Deibneru dzimta ir salīdzinoši daudz pētīta, 2006. gadā Latvijas Nacionālajā bibliotēkā ir bijusi plaša izstāde “Grāmatnieku Deibneru dzimta: 200 gadi latviešu un vācu grāmatniecībā”, un 1998. gadā Ķelnē iznākusi šīs dzimtas pēcteča grāmata: *Deubner Peter. “Von Riga bis Köln”*, tomēr ļoti maz zināms tieši par Andreasa Gotharda un viņa divu dēlu darbību grāmatniecībā. Varbūt tāpēc, ka šie Deibneri palikuši radu firmas ēnā – gan izpildot litogrāfijas pasūtījumus izdevniecībai “*J. Deubner*”, lai gan arī darbojušies Deibneru uzņēmumos un veikalos Maskavā un Pēterburgā. Krievijas lielpilsētās dzīvojošo brāļu sadzīvi visvairāk vēstulēs aprakstījušas viņu sievas. No 1904. gada marta vēstules uzzinām, ka tolaik aktieris Aleksandrs spēlējis teātri Maskavā. Vedekla Lote rakstījusi arī par vīramātes gaidāmo braucienu uz Vāciju (tolaik tur dzīvojusi Aleksandra jaunā ģimene). Aktiera brālis Andrejs Maskavā irējis dzīvokli ar kabinetu par 10 rubļiem mēnesī. Vēstules mātei viņš rakstījis uz savas firmas veidlapām, un kādā nedatētā vēstulē minēts, ka viņam ir pieci darbinieki – šveicars, oficiants, istabene, *samovarščīks* (tējas gatavotājs) un zābaku tīrītājs. Šķiet, ka viņam bijis kāds neliels viesu nams. Izpētot šīs ģimenes tālāko likteni, tas izrādās traģisks. Bēgot no mutuļojošās Krievijas, viņi ieradušies Berlīnē. Nav konkrētu ziņu par šiem gadiem, taču Berlīnes *Tegel* kapos, kuri ir krievu un no Krievijas aizbēgušo atdusas vieta, zināmo apbedīto sarakstos atrodami aktiera brālis Hermanis, miris 47 gadu vecumā 1928. gadā, un viņa dēls Arveds, miris 24 gadu vecumā 1927. gadā. 1933. gada 5. jūlijā Berlīnes laulāto sarakstā (dati no www.ancestry.com) otrs dēls Valters Hermanis Andreas salaulāts ar Rīgā dzimušo Elzu Augusti Doroteju Tetkēvicu (Tetzkevicz, dzimušu *Tiebhöfer*, 10.06.1898.), vēlāk viņi un Emīlija devušies emigrācijā uz Kanādu – Kelovnas pilsētu Britu Kolumbijā. Valters tur miris 1983. gada 8. aprīlī. Nav ziņu, kas noticis ar Karla ģimeni Pēterburgā. Jādomā, ka arī viņi pameta Krieviju bēgļu gaitās. Kā rakstā minēts jau iepriekš, vācbaltietis aktieris Aleksandrs Deibners līdz 1944. gadam noteikti ir atradies Rīgā. Pagaidām nav izdevies noskaidrot, kā un kur tālāk veidojusies viņa ģimenes dzīve, kāda profesiju izvēlējis dēls un mazbērni,

kur tagad dzīvo viņa pēcteči. Vien zināms, ka aktiera dēls Aleksandrs Deibners junior (1897–1980), viņa sieva Doba un meita Klāra apglabāti Rīgas Jaunajos Ebreju kapos.

Aktiera **māte Malvīne Karolīne** (1844–05.09.1917.) nākusi no miesnieku Ārendu (*Abrendt*) dzimtas. Viņas tēvs Joahims Eduards Ārends bijis amata brālis Rīgā no 1839. gada, Malvīnes māte bijusi Beatrise Rāta (*Rath*, dzimusi *Mack*). Gan mātes bērnu kristības viesu sarakstā, gan arī vēlāk vēstulēs minētas viņas māsas, jo īpaši bieži Dženija, kas apprecējusies ar fabrikantu F. Vilhelmu Jeckēviču (*Jetzkewitz*) un, kā noprotams no vēstulēm, vēlāk dzīvojusi pie Malvīnes. Kādā 1902. gada vēstulē mātei Aleksandrs licis sveikt tanti Dženiju viņas dēla Eižena kāzās. Jādomā, ka tas ir bijis tas pats Eižens Jeckēvičs (dz. 1854.), kas laikā no 1888. līdz 1909. gadam bijis beķerejas īpašnieks [*Jonck, Poliewsky* 1912].

Aktiera vecvectēvs, galdnieks Eberhards Deibners (1748–1785), apprecot galdnieka Fashauera (*Faßhauer*) atraitni Elizabeti Magdelēnu, dzimušu Heidi (*Heyde*, 1749–1826), bija ieguvis sievai piederošus dzimtas gaļas ledus pagrabus un noliktavas Skārņu ielā, un tie tikuši mantoti tālākās paaudzēs [Rigische Anzeigen 19.10.1931.]. Iespējams, ka ar to izskaidrojama Deibneru dzīves vieta Skārņu ielā.

Ieskatoties Skārņu ielas senākā korespondencē, atrodam liecību arī par to, ka aktiera tēvs, litogrāfs, 1850. gadā aizdevis 91 sudraba rubli savai mātai Dorotejai Augustei Deibneri (1828–1906), kura tolaik strādājusi par guvernanti Pēterburgā. Nav gan norādīts, kādam nolūkam. Sadzīvisko dokumentu sarakstā lasāmi Deibneru īpašumu nodokļi, Ķemeru dūņu vannu apmaksas taloni, arī kvītis par piegādātām precēm u. tml. – tiešas liecības par rīdzinieku senāko laiku sadzīvi.

Nejauši atrastais un no aizmirstības izglābtais dzimtas arhīvs ļāvis izcelt gaismā atceres cienīgas personības, īpaši godinot maija jubilāru – aktieri Aleksandru Deibneru viņa jubilejas gadā.

Izmantotie avoti

Anonīms autors (1912). *Album Academicum des Polytechnikums zu Riga*, 1862–1912.

Rīga: Jonck&Poliewsky. Pieejams: <https://core.ac.uk/download/pdf/19900906.pdf> (skatīts 21.04.2021.)

Danielczyk, Julia (2005). Michael Isailovits. In: Kotte, Andreas (Hg.): *Theaterlexikon der Schweiz*. Zürich: Chronos, Band 2, S. 909.

Deubner. *Dzimtas arhīva materiāli*. 1847–1942. Mencendorfa nams. Pieejams: www.ancestry.com (skatīts 05.02.2020.)

Everett, William (2007). *A. Sigismund Romberg*. Yale: University Press.

Grange, William (2001). The Popular Repertory and the German-American Audience. In: *The Pabst Theater in Milwaukee*. Pieejams: <http://digitalcommons.unl.edu/theatrefacpub/17> (skatīts 20.04.2020.)

Hausmanis, V. (2001.). Teātra pilsēta un tās Eiropas atbalsis. *Latvijas Vēstnesis*. [10.08.2001.](http://www.vestnesis.lv/taunaa/10.08.2001)

Preses ziņu apskati:

Deutsche Zeitung im Ostland (27.06.1942.)

Düna Zeitung (04.09.1892.)

Jaunākās Ziņas (22.10.1929.)

Rīga am Sonntag (27.10.1929.)

Rigasche Anzeigen (19.10.1931.)

Rigasche Post (29.10.1939.)

Rigasche Rundschau (30.09.1919.; 22.10.1929.; 12.05.1932.; 05.06.1937; 26.10.1939.)

Rigasche Stadtblätter (21.10.1882.)

Rigasche Zeitung (22.11.1880; 19.12.1881; 07.02.1918.)

Tēvija (15.05.1942.)